

străinătate. Se hotărăște pentru Germania unde învață, la Berlin și München, cu pictorul Ianck³, un artist cunoscut al vremii. Elena Popeea se îndreaptă spre acest profesor, probabil fiindcă el întrunea aprecierea oficială și această prețuire îi da, ca începătoare, siguranța că pictorul avea capacitatea pedagogică și artistică a unui bun profesor. Nemulțumită însă cu învățătura academică a centrelor artistice din Germania, Elena Popeea se îndreaptă spre Paris. Germania, cu insistența ei rigidă în menținerea unor formule de artă seci, nu-i lămurise nici un drum de urmat, nu-i arătase acea cale atrăgătoare pe care instinctiv o căuta.

În Paris, oraș artistic și cultural, vestit în lume pentru curentele artistice contradictorii și diverse care își găseau aci cale liberă de afirmare și manifestare, viața era zgomotoasă, plină de farmecul pe care efervescența gândirii și a artelor îl adaugă prin căldura și frumusețea lor proprie. În anii aceștia, la Paris, impresioniștii, arta lui Cézanne și fauvism-ul își aveau adepții și gloriile reprezentative. Elena Popeea are posibilitatea să vadă acum capodopere ale artei universale în muzee, expoziții oficiale de grup ori personale, care deschideau noi orizonturi artei. Admirația și năzuințele ei își găsesc îndemnuri în opera lui Lucien Simon și Charles Cottet⁴. Primul își însușise o artă academică la care aplica efectul de culoare al impresioniștilor, pictând numai în Bretania compoziții și portrete în care reda o țară de tradiții, arhaism și credințe. Pictura revelează că domeniul lui Lucien Simon este umanitatea pe care acest artist o vede în acte și mișcări de forță⁵. Tehnica sa exprimă cu toată bruschețea reflexele și solidaritatea corpurilor. Opera lui Simon este un vast tablou plastic al aspectelor vieții din Bretania a cărei natură formează un cadru grav pentru oamenii pictați în plină lumină.

Charles Cottet, a fost pictorul unei regiuni din Bretania și al unor sentimente simple, puternice și omenești. Liric, el sesizează două teme simple ce-l inspiră în ciclul picturilor sale bretone: tristețea oamenilor în anumite împrejurări de viață și lupta forțelor naturii în peisaje vaste. Asemenea subiecte le exprimă

³ Artista studiază la Berlin și München. Dintre profesori se cunoaște numele lui Ianck (Iank Angelo), pictor, născut la München în 1868. Muzele din Geneva, München și Hallali au lucrări de acest artist. Prin 1900, începe să fie apreciat și în 1901 și 1905 primește la München medalia pentru pictură.

⁴ Simon Lucien (1861–1943) pictor francez, cunoscut prin temele prinse pe viu în Bretania. Este expus la Musée d'Art Moderne din Paris și la Muzeul din Chicago; Charles Cottet (1863–1935) pictor de marine și scene din Bretania.

⁵ Scene de luptă în arenă, de muncă pe cîmp, bilciuri, procesiuni, jocuri, parăzi, cabarete etc.

Elena Popeea — Peisaj urban.

Elena Popeea — Țărani.

Elena Popeea — Interior

într-un spirit puternic și apăsător, cu o paletă sobră. Influențele determinate de acești doi pictori asupra artistei sînt însă numai ecouri cu rezonanțe în timp, elemente dispartate ce se pot observa în opera ei în cursul anilor 1908—1924, cînd își face debutul și începe să se afirme.

Anii 1908—1924 sînt anii unei perioade impresioniste⁶. Artista stă în Franța, însă călătorește pentru lucru la München și Freiburg și de-abia în 1920 vine și pictează în țară, în jurul Clujului. Subiectele românești își fac acum întia oară un loc în opera sa. La începutul acestor ani de activitate se pasionează pentru interioarele de case și biserici. O *Sufragerie*⁷ arată că este interesată să realizeze reflexele luminii în geamurile din fundal, ori pe cele răsfrînte pe albul mesei într-o cromatică dominată de alb, în care tușa îmbibată de o pastă strălucitoare modelează formele și volumele. Un *Interior de catedrală*⁸, în care culoarea construiește planurile elementelor și cromatică brun-cenușie, realizează efectul luminilor filtrate într-un cadru solemn și întunecat. Lucrările pictate pînă în 1916 arată o culoare ce nu are încă transparențe și limpezimi. Pictarea impresiilor ei privește mai mult atmosfera intimă a interioarelor. Asociază deci desenei și echilibrului construcției principiile impresionistilor de lumină și culoare. De la această exprimare în culoare a unor subiecte în care lumina vine de undeva dinafară, strălucind caldă pe mobilă, pe pereți, pe obiecte, artista iese din limita interiorului și se îndreaptă spre peisajul aspru și sălbatic al Bretoniei. Lucien Simon îi arătase o lume în care nu este atrasă ca maestrul ei, nici de tipurile caracteristice regionale, nici de aspectele lor de viață. Elena Popeea încearcă acum să fixeze în culoare mișcarea. Mișcarea oamenilor în grup și singuri într-o regiune de aspră poezie în care stîncile, marea și cerul sînt răscolite de vînturi ce flutură veșmintele oamenilor, dînd o neliniște mișcărilor, conturilor și siluetelor profilate pe cer ca în *Bretonie pe malul mării*⁹ sau *Procesiune în Bretonia*¹⁰. Cromatică acestei perioade folosește două culori dominante, albul imaculat și albastrul-verzui. Culoarea devine mai fluidă,

lumina și culoarea se împletesc în lucrările din Franța care duc spre armonii delicate. De la ele artista trece în 1920 spre un alt colorit, spre o altă lumină, determinată de peisajul românesc. Critica îi reproșează o prea mare degajare tehnică în traducerea plastică a luminii și culorii, inegalitatea de factură și dominarea elementului static. Însă spontaneitatea ei cucerește și o dată cu prima expoziție personală (1919), Elena Popeea începe să se remarce treptat. Se distinge acum, motivul ei preferat — vîntul —, motiv care o va pasiona.

În anii următori — 1925—1930 — pictura ei prezintă alte aspecte și probleme. Sînt anii în care arta Elenei Popeea se maturizează. Dacă pînă acum era o impresionistă, de aci înainte începe să îmbine impresionismul cu constructivismul realizînd o viziune personală, modernă și interesantă. Artista pune probleme, caută rezolvări, încearcă să le rezolve. Ardealul și Bretonia aduc o viziune sumbră, gravă în tablourile sale, în care florile sînt note de calmă și cuminte recreație. Viziunea artistei se condensează simplu, ea merge pe sinteze eliminînd detaliile și avînd o tendință spre sculptural. Treptat, intelectualismul ei caută să descopere dincolo de aparențe alte valori artistice pentru fixarea cărora nesocotește desenul, proporția și perspectiva ceea ce o duce în mod firesc la imperfecțiune formală.

O dezordine voită, o compoziție compensată de tonurile „cețoase și fragede“, în același timp luminoase și dramatice, dau paletelor de uleiuri, transparențe de acuarelă. Imaginile artistei apar văzute de sus, din depărtare, mișcate de vînt și lumină. Cîteva lucrări ce reprezintă opera acestor ani duc la concluzii: o *Kermesă în Bretonia*¹¹ sau tabloul *Bretonie*¹². Lucrate între 1925—1929, ele demonstrează, atît în prima compoziție cu multe personaje, cît și în următoarea cu două femei care poartă o fetiță în brațe că nu ține cu nimic de impresionism. Formele compuse în planuri geometrice sînt constructive și duc la sinteze decorative. Zone mari de culoare sînt alternate, iar ritmul lor îmbină contraste de umbre și lumini. Culoarea este mată și subțire concurînd guașa. *Peisajul urban*¹³ din 1926, redat într-un schematism geometrizat, este văzut de sus. Dirijarea liniilor

⁶ Expune în Franța, apoi în țară la Tinerimea Artistică și alte cîteva expoziții de grup. În 1919 are prima expoziție personală la București, urmată de cele din 1921 și 1922.

⁷ Ulei pe pînză, 0,780 × 0,620. Semnat stg. jos cu creion negru: E. Popeea (inv. 7857).

⁸ Ulei pe carton, 0,901 × 0,550. Semnat dr. jos cu negru: Popeea (inv. 7856).

⁹ Ulei pe carton, 0,460 × 0,630. Semnat dr. jos cu cerneală neagră: E. Popeea (inv. 6614).

¹⁰ Ulei pe carton, 0,400 × 0,545. Semnat dr. jos cu cerneală neagră: Elena Popeea (inv. 4712).

¹¹ Ulei pe pînză, 0,670 × 1,00. Semnat stg. jos cu creion negru: Elena Popeea (inv. 257).

¹² Ulei pe pînză, 0,720 × 0,600. Semnat stg. jos cu negru: E. Popeea (inv. 256).

¹³ Ulei pe pînză, 0,785 × 1,135. Semnat dr. jos cu creion negru: E. Popeea (inv. 6730).

drepte și rotunde creează imaginii un dinamism în care toate elementele par mișcate de aer. Văzută în structura sa esențială, și în răsfrîngeri de lumină, imaginea apare nu ca o realitate, ci ca o oglindire în lumea interioară a pictoriței. Această tendință se va accentua în anii următori. Culoarea este atît de fluidă încît are fragilități de pastel. În cromatica acestor ani culorile paletelor sale au luminozități intense; albul folosit în trecut, ca suport ori pată de culoare întreșută în fiecare tușă colorată, formează acum zone de culoare în sine, ca niște ferestre de lumină ce se deschid imaterializînd tumultul coloristic al ansamblului.

Dar această neliniștită călătoreală¹⁴ se îndreaptă spre o nouă cristalizare a artei sale în anii care urmează (1931—1941)¹⁵. Popeea părăsește tendința de constructivism și se preocupă de pictural. Desenul nu mai ocupă în lucrări un loc în sine, ca în perioada constructivistă (cu forme viguroase și categorice în contur), ci merge împreună cu culoarea și volumul, desenul devenind o notație grafică. Domeniul pur plastic al luminii și culorii este subiectul picturii sale. Spania și Sicilia cu culori aprinse, Branul și Olanda formează cicluri de subiecte.

După 1936 acuarela este preferată uleiului, desenele și acuarelele sînt deseori mult mai realizate decît pictura. Grafismul lor culminează în compozițiile din Spania, și Elena Popeea rămîne acum originală prin desen, în care ne apare preocupată în continuare de compoziție. Un *Peisaj din Spania*¹⁶, care redă biserica Santa Maria din Alicante¹⁷, cu caracter de schiță, ne înfățișează elemente specifice acestei țări; *Peisaj din Toledo*¹⁸ nu este altceva decît o revărsare prețioasă de pastă în care apar cîteva sumare elemente de peisaj (un turn, o fortăreață, un pod). Prețiozitatea acestei paste, strivită cu pensula și cuțitul, întrunește un efect de armonie cromatică care o face strălucitoare și densă prin asocierea albului, verdelui și albastrului — pe o dominantă brună — înviorate de calde lumini roșii și portocalii. Vigoarea conturilor ferme a dispărut, la fel și acea stranie viziune

interioară ce oglindea imaginea născută în mintea și ochiul artistei din contactul cu lumea obiectivă. Rezolvarea culorii este principala preocupare a pictoriței. Tendința ei spre compoziție mai apare doar în lucrările din Ardeal. Un *Tîrg în Ardeal*¹⁹ are caracter spontan de schiță. Creionul negru ori culoarea conturează formele. Nici precizări, nici detalii, nici descriptivism. Nu formele cu elementele lor componente o interesează, ci culoarea, deși gesturile și atitudinile sînt expresive. Bogată în note de culoare — verde, roșu, violet, albastru și brun — pasta este smălțoasă. Se deslușește o anumită tendință de monumentalizare a figurilor țărănești. Țărănci, chivuțe, tîrguri înscriu în fragede imagini de culoare acele viziuni ale artistei ce-i formează un stil și o manieră personală. Preocuparea acestor ani este crearea unei lumi de expresie pur cromatică. Moartea artistei în iunie 1941 întrerupe brusc firul activității și ne rămîn aspectele creației sale, ca timpul să le sublinieze meritul și valoarea.

În perioada anilor 1908—1941, această pictoriță, care călătorea continuu, stînd doar temporar în țară, a lucrat și a expus mult, atît în țară, cît și în străinătate. Începînd din 1919, aproape la fiecare doi ani a avut cîte o expoziție personală la București și din 1910 a participat cu regularitate la Tinerimea Artistică, sporadic la Salonul Oficial și alte cîteva grupări. Pictura ei a ridicat în critica contemporană probleme și controverse care acum apar clarificate. Impresionistă la început, Elena Popeea se îndreaptă spre constructivism sfîrșind cu picturalul. În toată pictura ei redă acea răsfrîngere interioară în care se reflectă oamenii²⁰ și mai ales peisajele țărilor colindate. Pictura Elenei Popeea nu este altceva decît lumea gîndurilor și opticii sale. De aceea pictorița rămîne o artistă interesantă care și-a rezolvat în parte problemele și care prin culoare ori linie a reușit să exprime un univers propriu, cînd tulburător și plin de presimțite neliniști, cînd strălucitor de culoare și lumină.

Opera pictoriței, deși pune probleme, nu este o experiență, ci o realizare care întrunește calități de interpretare, culoare și gîndire artistică. Elena Popeea rămîne în istoria artei noastre — ceea ce de fapt a fost în vremea sa — o artistă originală.

¹⁴ Între anii 1925—1930 are cîteva expoziții personale la București în 1925, 1926, 1928, 1930; la Cluj și Londra în 1927. Participă cu regularitate la Tinerimea Artistică și în cadrul grupărilor expune la Paris. În anii aceștia șade temporar în țară (Bran); mai lucrează în Franța, la Ausburg, la Veneția și în Olanda.

¹⁵ Între 1931—1941 pictorița are la București expoziții personale în: 1932 (și la Cluj), 1934, 1936, 1938, 1940. De asemenea călătorește în străinătate și expune la Haga, Amsterdam, Paris, München, Madrid, Oslo etc.

¹⁶ Ulei pe carton, 0,660 × 0,500. Semnat stg. jos cu negru: E. Popeea (inv. 7217).

¹⁷ Port spaniol la Marea Mediterană.

¹⁸ Ulei pe carton, 0,500 × 0,670. Semnat dr. jos cu negru: E. Popeea (inv. 3681).

¹⁹ Ulei pe carton, 0,500 × 0,650. Semnat dr. jos cu cerneală neagră: Elena Popeea (inv. 858).

²⁰ Artista a pictat portrete (*Simion, Jean Lapadatu*, înainte de 1915, *Johan Boyer* în 1934, *Prelat catolic* în 1935) ca și numeroase flori care apar în opera sa. Cu toate calitățile lor, le socotim divertismente în culoare, în comparație cu problemele pe care caută să le rezolve în compoziții și peisaj.